

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian
Hungarian College of Higher Education

Challenges and Effects of Crisis Situations on Education

2
0
2
4

SELECTED
PAPERS

Berehove,
30-31 March 2023

International Academic Conference

ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ
ЗУМОВЛЕНІ ЕКСТРЕМАЛЬНИМИ
УМОВАМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 30–31 березня 2023 року

Збірник наукових праць

KRÍZISHELYZETEK
HATÁSA ÉS KIHÍVÁSAI
AZ OKTATÁSBAN

Nemzetközi tudományos konferencia
Beregszász, 2023. március 30–31.

Tanulmánykötet

CHALLENGES AND EFFECTS
OF CRISIS SITUATIONS
ON EDUCATION

International Academic Conference
Berehove, 30–31 March, 2023

Selected papers

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ

**ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ
ЗУМОВЛЕНІ ЕКСТРЕМАЛЬНИМИ
УМОВАМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ**

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 30–31 березня 2023 року

Збірник наукових праць

ЗУІ ім. ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ
Берегове
2024

УДК 370:061.3

В 41

Збірник наукових праць містить матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Виклики сучасної освіти зумовлені екстремальними умовами функціонування», яка відбулася 30–31 березня 2023 року в м. Берегове. Організатор конференції – кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II.

Рекомендовано до видання у друкованій та електронній формі (PDF) рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (протокол №1 від «25» січня 2024 року)

Підготовлено до видання кафедрою педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти спільно з Видавничим відділом Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

За редакцією:

Емьовке Берсхауер-Олас, Єва Гуттерер, Лідіко Греба та Каталін Поллоі

Технічне редагування та верстка: *Олександр Добош, Ласло Вездел та Вівієн Товт*

Коректура: *Лідіко Гріца-Варцаба, Лідіко Греба та Катерина Лізак*

Дизайн обкладинки: *Вівієн Товт*

УДК: *Бібліотека ім. Опаци Черв Яноша при ЗУІ ім. Ф.Ракоці II*

Відповідальний за випуск:

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Матеріали наукового видання рецензовані Науковою радою міжнародної науково-практичної конференції.

За зміст наукових праць відповідальність несуть автори.

Проведення конференції та друк видання здійснено за підтримки уряду Угорщини.

Видавництво: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua; kiado@kmf.uz.ua)

Друк: ТОВ «РІК-У» (адреса: вул. Карпатської України 36, м. Ужгород, 88006. Електронна пошта: print@rik.com.ua)

ISBN 978-617-8143-15-2 (палітурка)

ISBN 978-617-8143-16-9 (PDF)

© Автори, 2024

© Редактори, 2024

© Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, 2024

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

**KRÍZISHELYZETEK
HATÁSA ÉS KIHÍVÁSAI
AZ OKTATÁSBAN**

Nemzetközi tudományos konferencia
Beregszász, 2023. március 30–31.

Tanulmánykötet

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Beregszász
2024

ETO 370:061.3

K-95

A kiadvány a 2023. március 30-31-én Beregszászban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatási Intézményvezetés Tanszéke által rendezett *Krizishelyzetek hatása és kibívásai az oktatásban* című nemzetközi tudományos konferencián elhangzott előadások szerkesztett anyagát tartalmazza.

Nyomtatott és elektronikus formában (PDF-fájlformátumban) történő kiadásra javasolta
a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2024. január 25., 1. számú jegyzőkönyv).

Kiadásra előkészítette a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Részlege és Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatási Intézményvezetés Tanszéke.

Szerkesztette:

Berghauer-Olasz Emőke, Hutterer Éva, Greba Ildikó és Pally Katalin

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Dobos Sándor, Vezsdel László és Tóth Vivien*

Korrektúra: *Grižša-Varcaba Ildikó, Greba Ildikó és Lizák Katalin*

Borítóterv: *Tóth Vivien*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel:

Dobos Sándor (a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Kiadói Részlegének vezetője)

A kötetben található tanulmányokat a konferencia Tudományos Tanácsa lektorálta.

A közölt tanulmányok tartalmáért a szerzők a felelősek.

**A konferenciát és a kiadvány megjelentetését
Magyarország kormánya támogatta**

Kiadó: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202, Beregszász, Kossuth tér 6. E-mail: foiskola@kmf.uz.ua; kiado@kmf.uz.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft. (cím: 88 006 Ungvár, Kárpáti Ukrajna u. 36. E-mail: print@rik.com.ua)

ISBN 978-617-8143-15-2 (keményfedelű)

ISBN 978-617-8143-16-9 (PDF)

© A szerzők, 2024

© A szerkesztők, 2024

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2024

FERENC RAKOCZI II TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN COLLEGE
OF HIGHER EDUCATION

**CHALLENGES AND EFFECTS
OF CRISIS SITUATIONS
ON EDUCATION**

International Academic Conference
Berehove, 30-31 March 2023

Selected papers

Transcarpathian Hungarian College
Berehove
2024

UDC 370:061.3

K-95

The publication contains materials of the international academic conference on *Challenges and Effects of Crisis Situations on Education*, organised by the Department of Pedagogy, Psychology, Primary, Pre-School Education and Management of Educational Institutions of the Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education in Berehove on 30–31 March 2023.

Recommended for publication in printed and electronic form (PDF file format)
by the Academic Council of Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College
of Higher Education (record No. 1 of January 25, 2024)

This volume of conference materials has been prepared by
the Department of Pedagogy, Psychology, Primary, Pre-School Education
and Management of Educational Institutions and the Division of Publishing
of Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

Edited by:

Emőke Berghauer-Olasz, Éva Hutterer, Ildikó Greba and Katalin Pally

Technical editing and pagination: *Sándor Dobos, László Vezsdel and Vivien Tóth*

Proof-reading: *Ildikó Gricza-Varcaba, Ildikó Greba and Katalin Lizák*

Cover design: *Vivien Tóth*

Universal Decimal Classification (UDC): *Apáczai Csere János Library of Ferenc Rakoczi II
Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

Responsible for publishing:

Sándor Dobos (head of the Division of Publishing of Ferenc Rakoczi II
Transcarpathian Hungarian College of Higher Education)

Selected papers were proofread by the Scientific Board
of the international academic conference.

Authors are responsible for the content of the conference materials.

**The conference and the publication of selected papers
sponsored by the government of Hungary.**

Publishing: Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Address: Kossuth square 6, 90202 Berehove, Ukraine. E-mail: foiskola@kmf.uz.ua; kiado@kmf.uz.ua)

Printing: “RIK-U” LLC (Address: Carpathian Ukraine Street 36, 88006 Uzhhorod, Ukraine. E-mail: print@rik.com.ua)

ISBN 978-617-8143-15-2 (hardback)

ISBN 978-617-8143-16-9 (PDF)

© Authors, 2024

© Editors, 2024

© Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, 2024

A KONFERENCIA TUDOMÁNYOS TANÁCSA

- Dr. habil. Bárczi Zsófia egyetemi docens, dékán** – Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-Európai Tanulmányok Kara (Szlovákia)
- Prof. Dr. Bida Olena egyetemi tanár, tanszékvezető** – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatási Intézményvezetés Tanszék (Ukrajna)
- Prof. Dr. Csernicskó István egyetemi tanár, az MTA tagja, rektor** – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Ukrajna)
- Dr. Grabovac Beáta rendkívüli egyetemi tanár** – Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar (Szerbia)
- Prof. Dr. med. Grezsa Ferenc címzetes egyetemi tanár** – Károli Gáspár Református Egyetem, Pszichológiai Továbbképző Központ (Magyarország)
- Dr. habil. Hanák Zsuzsanna egyetemi docens, intézetvezető** – Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Pszichológia Intézet (Magyarország)
- Dr. habil. Híves-Varga Aranka egyetemi docens, intézetvezető** – Pécsi Tudományegyetem, Neveléstudományi Intézet (Magyarország)
- Prof. Dr. Komár Olga egyetemi tanár** – Pavlo Ticsina Umányi Állami Pedagógiai Egyetem, Az Elemi Iskolai Oktatás Módszertana és Innovációs Technológiák Tanszék (Ukrajna)
- Dr. habil. Lidia Marszałek** – Mazóviai Akadémia, Plock (Lengyelország)
- Dr. Orosz Ildikó főiskolai docens, elnök** – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Ukrajna)
- Prof. Dr. Osadchenko Inna egyetemi tanár** – Nemzeti Bioerőforrás- és Természetgazdálkodási Egyetem, Szociális Munka és Rehabilitáció Tanszék (Ukrajna)
- Prof. Dr. Prima Raisza egyetemi tanár** – Leszja Ukrajinka Volinyi Nemzeti Egyetem, Az Elemi Iskolai Oktatás Elmélete és Módszertana Tanszék (Ukrajna)
- Prof. Dr. Pusztai Gabriella egyetemi tanár, az MTA tagja, intézetvezető** – Debreceni Egyetem, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet (Magyarország)
- Prof. Dr. Tóth Péter egyetemi tanár** – Selye János Egyetem, Neveléstudományi Tanszék (Szlovákia)

НАУКОВА РАДА КОНФЕРЕНЦІЇ

Барці Жофія, доктор габілітований, доцент, декан факультету центральноєвропейських студій Університету Костянтина Філософа в Нітрі (Словакія)

Біда Олена Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна)

Ганак Жужанна, доктор габілітований, доцент, директор інституту психології Католицького університету імені Кароля Естергазі (Угорщина)

Гівеш-Варга Аранка, доктор габілітований, доцент, директор інституту освітніх, педагогічних наук Печського університету (Угорщина)

Грабовац Беата, кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціальних і гуманітарних наук Новосадського університету (Сербія)

Грежа Ференц, психіатр, професор інституту післядипломної психологічної освіти Реформатського університету імені Гашпара Каролі, Інститут психології (Угорщина)

Комар Ольга Анатоліївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (Україна)

Маршалек Лідія, доктор габілітований, професор Мазовецької академії в Плоцьку (Польща)

Орос Ільдико Імріївна, кандидат педагогічних наук, доцент, президент Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна)

Осадченко Інна Іванівна, доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Україна)

Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики початкової освіти Волинського національного університету імені Лесі Українки (Україна)

Пустаї Габрієлла, доктор педагогічних наук, професор, член Угорської академії наук (УАН), директор інституту освіти і культури Дебреценського університету (Угорщина)

Товт Петер, доктор педагогічних наук, професор кафедри освітніх, педагогічних наук Університету імені Яноша Шее (Словаччина)

Черничко Степан Степанович, доктор гуманітарних наук, професор, член Угорської академії наук (УАН), ректор Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II (Україна)

SCIENTIFIC COUNCIL OF THE CONFERENCE

Zsófia Bárczi, DSc, professor, dean – Constantine the Philosopher University in Nitra, Fakulte stredoeurópskych štúdií (Slovakia)

Olena Bida, DSc, professor, head of department – Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Pedagogy, Psychology, Primary, Pre-School Education and Management of Educational Institutions (Ukraine)

István Csernicsekó, DSc, professor, full member of the Hungarian Academy of Sciences (MTA) rector – Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine)

Beáta Grabovac, PhD, associate professor – University of Novi Sad, Hungarian Language Teacher Training Faculty, Faculty of Social and Human Sciences (Serbia)

Ferenc Grezsa MD, honorary professor – Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary, Institute of Psychology (Hungary)

Zsuzsanna Hanák, DSc, professor, director of institute – Eszterházy Károly Catholic University, Institute of Psychology (Hungary)

Aranka Híves-Varga, DSc, professor, director of institute – University of Pécs, Faculty of Humanities and Social Sciences, Hungary (Hungary)

Olha Komar, DSc, professor, head of department – Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Department of professional methods and innovative technologies in primary school (Ukraine)

Lidia Marszałek, DSc, professor – Akademia Mazowiecka w Plocku (Poland)

Ildikó Orosz, PhD, associate professor, president – Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Ukraine)

Inna Osadchenko, DSc, professor – National University of bioresources and nature management of Ukraine, Department of social work and rehabilitation (Ukraine)

Raisa Prima, DSc, professor, head of department – Lesya Ukrainka Volyn National University, Department of Theory and Methodology of Primary Education (Ukraine)

Gabriella Pusztai, DSc, professor, full member of the Hungarian Academy of Sciences (MTA) director of institute – University of Debrecen, Institute of Educational Studies and Cultural Management (Hungary)

Péter Tóth, DSc, professor – J. Selye University, Faculty of Education (Slovakia)

TARTALOM / ЗМІСТ / CONTENT

<i>Empirikus és neveléstörténeti kutatások eredményei / Результати емпіричних та історико-педагогічних досліджень / Results of empirical and educational historical research</i>	19
<i>Boldizsár Boglárka – Cseri Kinga – Sipos Judit: MAGYAR ÉS SZLOVÁK EGYETEMISTÁK TANULÁSI ÉS ÉLETVITELI VÁLTOZÁSAINAK VIZSGÁLATA A VILÁGJÁRVÁNY IDEJÉN</i>	21
<i>Csoóri Zsófia: A KÁRPÁTALJAI TANÍTÓKÉPZÉS SZERVEZÉSI ÉS PEDAGÓGIAI ALAPJAI A CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDEJÉN (1919–1938)</i>	35
<i>Inántsý-Pap, Ágnes – Szilágyi, Barnabás: THE SEARCH FOR GREEK CATHOLIC IDENTITY THROUGH UPBRINGING AND EDUCATION</i>	47
<i>Kinczerová Adriana – Szabó L. Dávid: A PANDÉMIA HATÁSA AZ ERASMUS+ MOBILITÁSOKRA A SELYE JÁNOS EGYETEMEN</i>	55
<i>Molnár, Nikoletta: TEACHER-STUDENT COMMUNICATION CHARACTERISTICS AND THE CRISIS SITUATION</i>	67
<i>Pallay Katalin – Nagy-Füzesséry Bernadett: A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA ÉS AZ UNGVÁRI NEMZETI EGYETEM MAGYAR HALLGATÓI KÖZÖTTI TÁRSAS KAPCSOLATOK ÖSSZEHASONLÍTÁSA ÉS EZEK HATÁSA A KÉT INTÉZMÉNY HALLGATÓINAK EREDMÉNYESSÉGÉRE</i>	77
<i>Szabó L. Dávid – Sýkora Hernády Katalin: A KOMMUNIKÁCIÓS KOMPETENCIA MEGJELENÉSE A SZLOVÁKIAI ÉS A MAGYARORSZÁGI ÁLTALÁNOS ISKOLÁS OLYAN PEDAGÓGIAI DOKUMENTUMOKBAN, AMELYEK A DUALIZMUS KORSZAKÁVAL FOGLALKOZNAK</i>	101
<i>Szalay Ignác: A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTTI MAGYAR KÖZÉPISKOLAI TÖRTÉNELEMKÖNYVEK ILLUSZTRÁCIÓI</i>	111
<i>Varga, Aranka: VULNERABLE GROUPS IN CRISIS SITUATIONS: HOW TO SUPPORT ROMA STUDENTS' COPING STRATEGIES</i>	119
<i>Vincze Tamás András: MAGYAR ARISZTOKRATA HÖLGYEK PEDAGÓGIAI TEVÉKENYSÉGE A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN</i>	129

<i>Oktatásszervezési és távoktatási tapasztalatok / Досвід організації освітнього процесу та дистанційного навчання / Educational management and distance learning experiences</i>	137
<i>Andl, Helga – Laki, Tamásné: "WE ARE IN THIS TOGETHER" – DISTANCE LEARNING EXPERIENCE IN SMALL SCHOOLS IN A PANDEMIC IN SPRING 2021</i>	139
<i>Андрусик Павло: ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ОСВІТНИХ РЕСУРСІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	151
<i>Bernhardt, Renáta: SECONDARY SCHOOL STUDENTS' VIEWS ON DIGITAL EDUCATION IN RELATION TO ON-LINE OPPORTUNITIES IN HIGHER EDUCATION</i>	157
<i>Чичук Антоніна – Кучай Олександр – Гуттерер Єва – Візавер Вікторія: НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ І ВОЄННОГО СТАНУ</i>	167
<i>Dezső, Renáta Anna: "ALL'S WELL THE END'S WELL"? CHALLENGES AND LESSONS LEARNT OF AN INTERNATIONAL PEDAGOGY BACHELOR PROGRAM INTRODUCED IN THE MIDDLE OF THE COVID 19 PANDEMIC</i>	173
<i>Dudás János – Holovács József: ONLINE INFORMÁCIÓS RENDSZER KÉSZÍTÉSE AZ OKTATÁSI FOLYAMATOK ADMINISZTRÁLÁSÁRA A II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA RÉSZÉRE</i>	183
<i>Furcsa, Laura: PERCEIVED BENEFITS OF ONLINE ORAL EXAMINATIONS AT UNIVERSITIES</i>	191
<i>Fábián Márta – Bárány Erzsébet – Lechner Ilona – Huszti Ilona: A RÁKÓCZI-FŐISKOLA HALLGATÓINAK ATTITÚDJE A (NYELV)TANULÁSHOZ A TÁVOKTATÁS SORÁN</i>	199
<i>Kecskés Judit: KIHÍVÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK A MAGYAR ALAPSZAKOS KÖZÖS KÉPZÉS FINNUGOR NÉPEK ÉS NYELVEK C. TÁRGYÁNAK OKTATÁSÁBAN</i>	215
<i>Magyar, Ágnes: HOW HAVE SECONDARY SCHOOL STUDENTS EXPERIENCED DIGITAL WORK SCHEDULES?</i>	225
<i>Prescott-Pickup, Francis J: DISTANCE LEARNING DURING THE COVID-19 PANDEMIC: THE EXPERIENCE OF STUDENTS IN A LARGE HUNGARIAN UNIVERSITY</i>	235
<i>Прядко Олександр: ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ</i>	247

<i>Oktatástechnológiai innovációk / Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі / Innovative educational technologies</i>	251
<i>Árva, Valéria – Márkus, Éva – Trentinné Benkő, Éva: APPLICATION OF EARLY LANGUAGE TEACHING METHODOLOGY IN DIGITAL EDUCATION. A RESEARCH PROJECT BY THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES AND THE FACULTY OF PRIMARY AND PRESCHOOL EDUCATION, EÖTVÖS LORÁND UNIVERSITY</i>	253
<i>Baksa Adrien – Sztojka Mirosláv: A PROBLÉMAMEGOLDÓ GONDOLKODÁS TANÍTÁSA-TANULÁSA MATEMATIKA-ÓRÁN</i>	267
<i>Csucska Petra – Csopák Éva: AZ OLVASÁS IRÁNTI ATTITŰD VIZSGÁLATA AZ ESZENYI BÁZISISKOLA ALSÓ TAGOZATOS TANULÓINAK KÖRÉBEN</i>	275
<i>Jaskóné Gácsi, Mária: GAMIFICATION – TESTS OF STRENGTH IN THE DIGITAL SPACE FROM AN EDUCATOR'S PERSPECTIVE</i>	283
<i>Gonda, Zsuzsa: THE FEATURES OF TEACHING METHODS IN ONLINE HUNGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE LESSONS DURING PANDEMIC</i>	295
<i>Гікоб Андрія: РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ</i>	307
<i>Molnár, Ákos – Prisztfőka, Gyöngyvér: THE POSSIBILITY OF A NEW TREND IN THE TEACHING OF PHYSICAL EDUCATION IN SCHOOLS</i>	313
<i>Nagy Béla: A GENETIKA ONLINE OKTATÁSÁNAK SAJÁTOS-SÁGAI</i>	327
<i>Nagy-Kolozsvári, Enikő – Fábrián, Márta – Huszti, Ilona: USING GAMES IN THE YOUNG LEARNER ENGLISH CLASSROOM IN TRANSCARPATHIA</i>	333
<i>Papp, Beáta: HUNGARIAN-ITALIAN BILINGUAL EDUCATION IN THE LIGHT OF PUBLIC EDUCATION POLICY</i>	343
<i>Papp Gabriella: ONLINE FELÜLETEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA OKTATÁSSZERVEZÉS ÉS E-TEST SZERKESZTÉSE CÉLJÁBÓL</i>	351
<i>Tadeyeva Maria – Tadeyev Petro – Pávlovics Judit: INNOVÁCIÓS TECH- NOLÓGIÁK FEJLŐDÉSE A TEHETSÉGGONDOZÁSBAN</i>	359

<i>Szabó L. Dávid: A KOMMUNIKÁCIÓS KOMPETENCIA DIGITÁLIS FELADATOKKAL VALÓ FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI AZ ÁLTALÁNOS ISKOLA 7. ÉVFOLYAMÁN A DUALIZMUS KORSZAKÁNAK TANÍTÁSÁKOR</i>	367
<i>Az ukrainai oktatás helyzete a pandémia és a háborús körülmények között / Стан освіти в Україні в умовах пандемії та війни / The educational situation in Ukraine during the pandemic and war</i>	379
<i>Борисюнок Максим: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДІ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	381
<i>Васютіна Тетяна: ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 013 «ПОЧАТКОВА ОСВІТА»</i>	387
<i>Височан Леся: ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ “Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ” У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ</i>	395
<i>Джандя Галина: ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ</i>	401
<i>Дзямко Вікторія – Дзямко Віталій: ТРАНСФОРМАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ЗДІЙСНЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ</i>	405
<i>Золотаренко Тетяна: ДОСВІД ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У НОРВЕГІЇ</i>	411
<i>Кіт Галина: НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: ОРІЄНТАЦІЯ НА ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ</i>	417
<i>Коломісць Дмитро – Івашкевич Євген – Тертична Таїсія: РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ</i>	425
<i>Лазаренко Наталія – Коломісць Алла – Жовнич Олеся: МОДЕРНІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ</i>	431
<i>Орос Ільдико – Біда Олена – Кучай Тетяна: ОСВІТА В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ: АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ І НАСЛІДКІВ ПАНДЕМІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ</i>	435

<i>Осердчук Ольга</i> : ОРГАНІЗАЦІЯ ПАРТНЕРСТВА ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ОСВІТІ З МЕТОЮ ЯКІСНОГО МОНІТОРИНГУ	443
<i>Силадій Іван – Маринець Надія</i> : ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ГЛОБАЛЬНОГО ВИМІРУ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ.....	449
<i>Хижняк Інна</i> : ПРОБЛЕМАТИКА НАУКОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	455
<i>Чопак Єва</i> : МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	463
<i>Шука Галина</i> : ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ЗА ВИБОРОМ.....	469
<i>Inklúzió – lelki egészség – egészség tudatosság – perspektívák / Інклюзія – психічне здоров'я – усвідомлене ставлення до здоров'я – перспективи / Inclusion – mental health – health awareness – perspectives.....</i>	477
<i>Атрощенко Тетяна</i> : ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	479
<i>Berghauer-Olasz Emőke</i> : MENTÁLHIGIÉNÉS TÁMOGATÓ CSOPORT LEHETŐSÉGEI A FELSŐOKTATÁSBAN.....	485
<i>Biró Brigitta</i> : RAJZFELŐDÉSI SAJÁTOSÁGOK ÓVODÁS- ÉS KISISKOLÁSKORBAN	497
<i>Bús Ágnes – Bús Éva – Kovács-Bogya Tünde – Szántainé Baráth Anita</i> : SZEREPKONFLIKTUSOK A FELSŐOKTATÁSBAN A PANDÉMIA IDEJÉN	507
<i>Ceglédi Tímea – Fekete Dorottya – Pusztai Gabriella</i> : ÉRTÉKEK A REZILIENS PEDAGÓGUSOK ÉLETÚTJAIBAN.....	517
<i>Csebil Anikó</i> : TESTI ÉS LELKI EGÉSZSÉG, SPORTOLÁSI SZOKÁSOK A FŐISKOLAI CAMPUSON A PANDÉMIA IDŐSZAKÁBAN.....	523
<i>Erdei, Róbert</i> : A PROGRAMME TO FOSTER RESILIENCE AMONG KINDERGARTEN CHILDREN.....	531
<i>Гребя Ілдіко – Шелельо Тетяна – Гаврилюк Ілона</i> : БУЛІНГ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ТА ВПЛИВ РІЗНИХ ФАКТОРІВ НА ЙОГО РОЗВИТОК	539

<i>Hanák Zsuzsanna</i> : ÁLLAPOT- ÉS VONÁSSZORONGÁS VIZSGÁLATA EGYETEMI HALLGATÓK KÖRÉBEN.....	545
<i>Kiss Magdaléna</i> : TANÁRI ATTITŰD A VAKOK OKTATÁSÁBAN.....	553
<i>Kondé Zoltán – Kovács Judit</i> : A COVID-TAPASZTALATOK ÖSSZEFÜGGÉSE A COVIDDAL KAPCSOLATOS IMPLICIT BEÁLLÍTÓDÁSOKKAL.....	561
<i>Kós Nóra</i> : KRÍZISHELYZETBEN ADÓDÓ TRAUMA TERÁPIÁJA.....	571
<i>Lestyán Erzsébet</i> : KRÍZISHELYZETEK MEGOLDÁSA PEDAGÓGIAI MÓDSZEREKKEL	579
<i>Михайлович Кристина</i> : ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ УГОРЩИНИ.....	587
<i>Пісняк Валентина</i> : ІНКЛЮЗІЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ЯК ПІДТРИМАТИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	593
<i>Sándor Zita</i> : COVID–19-JÁRVÁNY MEGÉLÉSE ÉS BIOPSZICHOSZOCIÁLIS HATÁSA EGYETEMI HALLGATÓK KÖRÉBEN	599
<i>Simon Gabriella</i> : AZ ONLINE OKTATÁS HATÁSAI A PANDÉMIA ALATT, LEHETŐSÉGEINK.....	615
<i>Sütő Éva</i> : TÁPLÁLKOZÁSI SZOKÁSOKAT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK KISISKOLÁSKORBAN A PANDÉMIA IDEJE ALATT.....	625
<i>Sýkora Hernády Katalin – Horváth Kinga – Pribéek László – Szabó L. Dávid</i> : A TÁVOKTATÁS HATÁSA A TANÁRI ÉNHATÉKONYSÁGRA	635

A COVID-TAPASZTALATOK ÖSSZEFÜGGÉSE A COVIDDAL KAPCSOLATOS IMPLICIT BEÁLLÍTÓDÁSOKKAL

Kondé Zoltán – Kovács Judit

*Debreceni Egyetem, Pszichológiai Intézet
konde.zoltan@arts.unideb.hu*

Bevezetés

Az elmúlt évek egyik meghatározó társadalmi tapasztalata a Covid-19-járványhoz kapcsolódik. Ennek az összetett, az életünket sok szempontból befolyásoló negatív tapasztalatnak több összetevőjét lehet megkülönböztetni. Egyrészt szembesülhettünk a vírus, illetve a járvány által okozott, a megbetegedés lehetőségéből fakadó *veszélyhelyzettel*, amit felerősített, fokozott a szokásos védekezés (gyógyszer, oltás) lehetőségének a hiánya, és a veszélyhelyzettel szembeni óvintézkedések (lezárások) miatt felbolydult mindennapi élet. Emellett szinte mindenki számára közvetett vagy közvetlen tapasztalatként adódott a betegség élettani, fiziológiai következményeivel való szembesülés, mint *betegségtapasztalat*. Mindezen összetett benyomások összhatásában a Covid-19-járvánnyal kapcsolatban a vélekedések és a védekezéssel járó cselekvő hozzáállás ambivalenciáját figyelhettük meg. A betegségről, a védekezés lehetőségéről, a vakcináról szóló hivatalos kommunikációban és közösségi médiában, de a személyközi kommunikációban is egy dominánsan negatív kép rajzolódott ki. Ez alapján óvatos, körültekintő viszonyulás, az óvintézkedések fokozott figyelembe vétele, és az oltáshoz való nyitott hozzáállás volt elvárható. Ugyanakkor markánsan megjelent egy szkeptikus vélekedés is, elsősorban az oltások és egyéb ellenintézkedések hatékonyságát illető kétségek, illetve vírus- és oltástagadó álláspontok formájában. Kutatásunkban ennek az ellentmondásos helyzetnek igyekeztünk mögé nézni a Covid-dal kapcsolatos vélekedések implicit vonatkozásainak elemzésével. Kutatásunk célja a Covid-betegséggel kapcsolatos betegségtapasztalatok, a betegségre és veszélyeztetettségre vonatkozó beállítódások, vélekedések, illetve az oltási hajlandóság összefüggésének vizsgálata volt. Jelen keretek között kutatásunk eredményeinek egy metszetét ismertetjük, előtérbe helyezve a Covid-dal kapcsolatos étékelő vélekedések implicit megközelítését és az implicit beállítódások jellemzőinek a betegségtapasztalatokkal való összefüggését.

Az attitűdök vizsgálatának kézenfekvő és bevett módját az ún. explicit, vagy direkt módszertan képviseli. Ez a megközelítés azon a józan feltevésen alapul, hogy az emberek el tudják mondani mit gondolnak, ki tudják fejezni hogyan vélekednek, éreznek, és meg tudják azt magyarázni. Ehhez olyan eszközök alkalmazására, jellemzően skálákra van szükség, melyek közvetlenül a kérdezett személyek tudatos mérlegelésére bízzák a szóban forgó attitűdtárggyal kapcsolatos vélekedéseinek a kifejezését. Ugyanakkor megfogalmazódott az az álláspont is (pl. Payne–Gawronski 2010), hogy az emberek hozzáállása valamihez jobban megismerhető önkéntelen reakcióikon keresztül. Az erre a feltevésre alapozott ún. implicit megközelítés az értékelő vélekedéseket viselkedéses adatokon keresztül ragadja meg indirekt módon, azaz tudatos önjellemzések nélkülözésével, az akaratlagos kontroll „megkerülésével” automatikusan érvényesülő hatásokon keresztül. Az implicit megközelítéshez illeszkedő módszertan eljárásai (pl. Gawronski–De Houwer 2014) reakcióidő-méréssel járó számítógépes, laboratóriumi feladathelyzeteket alkalmaznak. A legelterjedtebb eljárása az Implicit asszociációs teszt – IAT (Greenwald–McGhee et al. 1998) és rokon eljárásai (Teige-Mocigemba–Klauer et al. 2010). A méréses adatokban (reakcióidő, pontosság) kirajzolódó mintázat a kognitív rendszer strukturális elemei (reprezentációk, sémák) közötti asszociációs jellemzőket képezi le. Mivel az implicit eljárásokban nincs szükség önjellemzésre, és mert nincs lehetőség a válaszok kontrollálására (befolyásolására, torzítására), az implicit módszerek alkalmazása azzal a lehetőséggel kecsegtet, hogy olyan vélekedések, attitűdök is tetten érhetők, melyek nincsenek összhangban vagy adott esetben ellentétesek a közvélekedésszerű, normatív társas vélekedésekkel, ezért explicit megközelítésben (pl. nyílt állásfoglalások vizsgálatán keresztül) nem jelennek meg.

Kutatásunk kiindulópontjában tehát az az elképzelés áll, hogy az oltásokkal szembeni ellenállás megértéséhez közelebb vihet, ha a nyilvánosan képviselt (explicit) nézetek mellett megvizsgáljuk a rejtett, a nyilvánosan képviselt nézeteknek akár ellentmondó implicit beállítódásokat is. Az implicit módszertan a Covid-19-cel kapcsolatban Choi–Chan (2021), a Covid betegekkel kapcsolatos explicit (jellemzően pozitív) és (negatív tendenciájú) implicit attitűdök különbségét/széttartását találta, mely a fertőzöttek/betegségen átesettek iránti nyíltan képviselt pozitív (támogató, segítő) hozzáállásra rácafoló önkéntelen stigmatizáló beállítódásra utal. Zhu, Yan és Mu (2022) konzisztens negatív beállítódást

tapasztalt implicit adatokban a Covid és más járványos betegségekkel szemben, ami az explicit szinten megfigyelt különbségek fényében egyfajta fertőzés-, illetve vírus-negatív hozzáállás, ebből adódóan elutasító (pl. stigmatizáló) önkéntelen viselkedésformák alapja lehet. Werntz és mtsai (2023) nagy mintás vizsgálatukban életkorfüggőnek találták a Covid iránti explicit és implicit beállítódások összhangját. Ugyanakkor a szubjektív stressz (jóllét/egészség) szempontjából az explicit beállítódások bizonyultak meghatározóbbnak és még az erőteljesebb félelemteli implicit hozzáállás (Covid-veszélyes) sem járt együtt rosszabb mentális egészséggel. Caledani és mtsai (2022) explicit és implicit eszközök alkalmazásával azt találták, hogy amennyiben a Covid és az oltás fogalmi köre erőteljesebben kapcsolódik a biztonság fogalomhoz, implicit módon a biztonságérzethez, az oltási hajlandóság nő. Ez az összefüggés különösen azok körében volt markáns, akik tájékozódásukban nagyobb értékben hagyatkoztak tényszerű, tudományos információkra. Nem vizsgálták ugyanakkor a Coviddal szembeni implicit beállítódásnak a kapcsolatát a betegség tapasztalatokkal.

Vizsgálat

Kutatásunkban a Coviddal kapcsolatos implicit beállítódást vizsgáltuk a betegségtapasztalatokkal való összefüggésben.

Hipotézisek

Feltevésünk szerint a Covid-betegség felé való implicit viszonyulás negatív. Ennek kognitív hátterében a Coviddal kapcsolatos ismereteket leképező fogalmi háló közvetlen és szoros kapcsolata feltételezhető a negatív értékelő vélekedések fogalmi rendszerével. További feltevésünk szerint a Coviddal szembeni értékelő viszonyulás a betegséggel kapcsolatos közvetlen és közvetett negatív tapasztalatok súlyosságának függvényében változik.

Minta

Online adatgyűjtést végeztünk 63 fő (életkor: 27,42 (min:18; max:53) részvételével az Inquisit web program segítségével. A személyek betegségtapasztalatokra vonatkozó kérdőíves kérdéseket válaszoltak meg és egy Coviddal kapcsolatos implicit értékelő vélekedéseket vizsgáló IAT-tesztváltozatot oldottak meg. A részvétel a vizsgálatban önkéntes volt, a kutatás az Egyesített Kutatásetikai Bizottság jóváhagyásával zajlott.

Betegségtapasztalatok kérdőív

A kérdőíves vizsgálatban a személyek Covid-betegséggel kapcsolatos áttételes és közvetlen tapasztalataira kérdeztünk rá. A kérdéseket az 1. és 2. táblázat mutatja.

1. táblázat. A közvetlen betegségtapasztalatokra vonatkozó kérdések a válaszolók számával

ÁTTÉTELES TAPASZTALATOK							
Kérdés	Válaszlehetőségek						
Átesett-e a Covid-fertőzésen?	Nem voltak covidos tüneteim		Valószínűleg igen		Pozitív Covid-teszt	Többször is igazoltan	
Összevonás után	Nem – N=18		Valószínűleg – N=23		Igen – N=22		
Mennyire voltak súlyosak a tünetei?	Nem voltak tüneteim	Enyhe tünetek	Elhúzódó betegség	Poszt-Covid-tünetek	Orvosi ellátás	Kórházi kezelés	Lélegeztetőgép
Összevonás után	No – N=18	Mild – N=26	Severe – N=19				

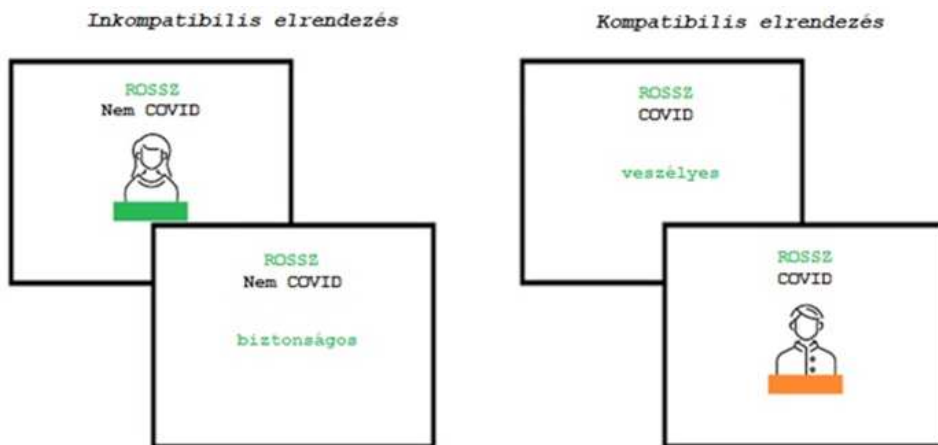
2. táblázat. Az áttételes betegségtapasztalatokra vonatkozó kérdések és az igen/nem válaszokat adó személyek száma

ÁTTÉTELES TAPASZTALATOK		
Kérdés	Válaszlehetőségek	
Az ismeretségi körében volt-e súlyos Covid-beteg, akinek betegsége megrendítette?	Igen – 35 fő	Nem – 28 fő
Történt-e Coviddal kapcsolatos haláleset az ismeretségi körében, ami megrendítette?	Igen – 27 fő	Nem – 36 fő

Implicit módszertan

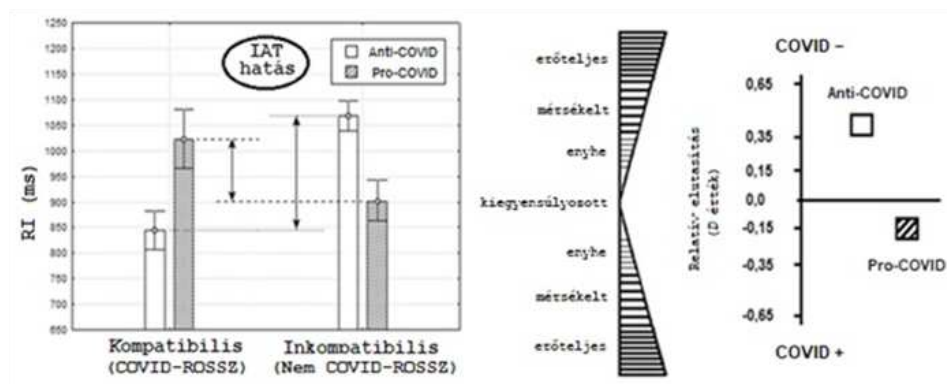
Az implicit vélekedéseket a rövidített Implicit Association Test (Brief IAT – BIAT – Sriram & Greenwald 2009; Nosek et al 2014) értékelő (Jó/Rossz BIAT) változatának Covidra adaptálásával vizsgáltuk. A személyek feladata ábrák és kifejezések kategóriába sorolása volt. A kategorizáció gyorsaságát (reakcióidő) a program mérte. A kategorizálandó ábrák és fogalmak a képernyő közepén jelentek meg. A képek zöld vagy narancs színű avatar típusú ábrák voltak (1. ábra). A narancs a Covid, a zöld a Nem Covid kategóriának felelt meg. A kifejezések pozitív (pl. békés, derűs, boldog) és negatív (pl. veszélyes, szörnyű gonosz) jelentésű melléknevek, vagyis a Jó illetve a Rossz

kategóriába egyértelműen besorolható jelzők voltak (3. táblázat). Egy jobb vagy egy bal kezes billentyű megnyomásával kellett jelezni, hogy adott kifejezés vagy kép megfelel-e (jobb kéz) vagy sem (bal kéz) a képernyő tetején megjelentett kategóriának. A 2. ábra szemlélteti a kategorizációs teljesítmény hipotéziseinkkel egyező és nem egyező alakulását.

1. ábra. Az ingerhelyzet BIAT-feladatokban

Középvonalban a kategorizálandó ábrák és kifejezések, a képernyő felső sávjában a releváns kategóriák. Ha a kép vagy fogalom megfelel a megjelenített kategóriáknak jobb kezes, ha nem felel meg bal kezes választ kell adni.

2. ábra. A reakcióidők várt alakulása a kompatibilis és inkompatibilis elrendezésben

(Ha a hipotézis igazolódik (fehér oszlopok), illetve ha nem (csikozott oszlopok). A jobb oldali ábra szemlélteti a Pro- és Anti-Covid viszonyulásnak megfelelő preferencia mutatót.)

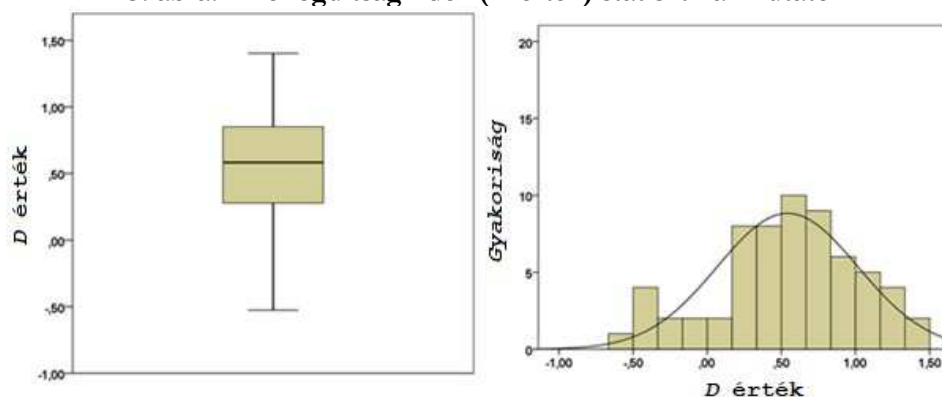
Eredmények

Az 1. és a 2. táblázat mutatja a kitöltők számát a közvetlen és közvetett betegségtapasztalatok fokozatai szerint. A mintában közel hasonló mértékben fordultak elő súlyosnak mondható tapasztalatokkal rendelkező és nem rendelkező személyek. Hasonlóan kiegyenlítettnek mondható a minta alcsoportjainak nagysága a közvetlen tapasztalatok egyes szintje szerint. A 3. táblázat tartalmazza, a 3. ábra pedig szemlélteti az elfogultságindex (D érték) leíró statisztikáját és gyakorisági megoszlását a BIAT-vizsgálat kompatibilis és inkompatibilis feltételeiben nyújtott kategorizációs teljesítmény eltérése alapján. A pozitív érték a hipotéziskonzisztens anti-Covid beállítódást szemlélteti. Az 3. ábra azt mutatja, hogy a várakozásnak megfelelően a Coviddal kapcsolatos értékelő viszonyulás dominánsan elutasító, az esetek túlnyomó többsége a legáltalább enyhe elutasítást jelző értéknél nagyobb (+ 0,35).

3. táblázat. A D értékek deskriptív statisztikái a két BIAT-vizsgálat eredményei alapján

BIAT	N	átlag	StD	Medián	Min	Max
Jó/rossz	63	0,541	0,474	0,582	-0,53	1,4

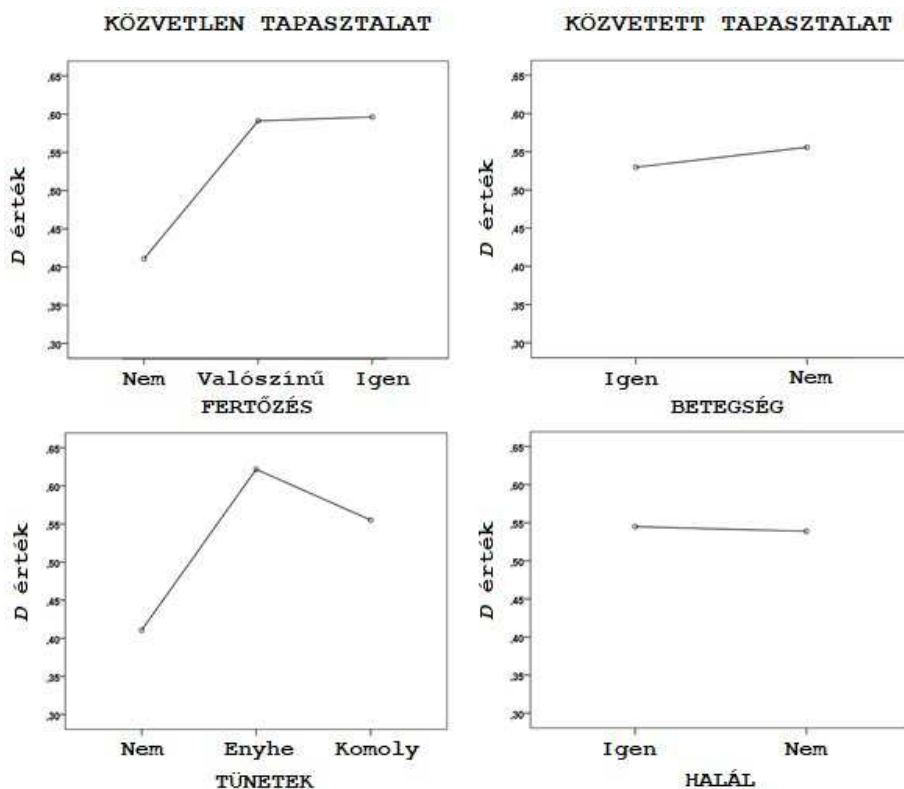
3. ábra. Az elfogultságindex (D érték) statisztikai mutatói

A 4. ábra szemlélteti a Covidal szembeni negatív beállítódás összefüggését a közvetett és közvetlen betegségtapasztalatokkal. Az elutasítás mértéke a közvetlen tapasztalatok (Covid-megbetegedés és tüneti súlyosság) erőteljessége szerint növekszik, ugyanakkor az Anova-vizsgálat eredményei szerint egyik esetben sincsenek szignifikáns eltérések [Covid-megbetegedés: $F(2, 62) = 0,955$; $p = 0,39$; tünetek súlyossága: $F(2, 62) = 1,066$; $p = 0,351$]. A közvetett

tapasztalatok (ismerős betegsége és halála) szerint nem tapasztalhatók jelentősebb különbségek, ennek megfelelően az Anovák eredménye egyik esetben sem jelez szignifikáns eltérést [betegség: $t(61) = 0,216$; $p = 0,83$; halál: $t(61) = 0,05$; $p = 0,96$].

4. ábra. Az elutasítás, negatív értékelést kifejező D értékek alakulása a közvetlen tapasztalatok (bal oldali ábrák) és a közvetett tapasztalatok (jobb oldali ábrák) függvényében

Összegzés

Kutatásunkban a Covid-jelenség összetevőivel (betegségjárvány, elzárások) összefüggő értékelő beállítódásokat vizsgáltuk az implicit, önkéntelen reakciók szintjén a betegséggel kapcsolatos közvetlen és közvetett tapasztalatokkal összefüggésben. Az eredmények a várakozásnak megfelelően határozott, de enyhe elutasítást, negatív értékelést tükröznek. Ez az eredmény a közvélekedés szerinti és normatív értékeléssel egybeesőnek tekinthető, vagyis az implicit és a (feltételezett, de itt nem vizsgált) explicit beállítódások összhangját

mutatja. Az eredményekből az is látszik, hogy a betegségtapasztalatoknak a várttal ellentétben nincs meghatározó szerepe a negatív, elutasító implicit beállítódásokban. Látszólag eltérések mutatkoznak a negatív értékelés és elutasítás nagyságában a közvetlen betegségtapasztalatok függvényében, vagyis minél erőteljesebb a tapasztalat (betegség és súlyos tünetek), annál negatívabb és elutasítóbb viszonyulás. Ugyanakkor az eltérések nem voltak statisztikai értelemben jelentősek. A közvetett betegségtapasztalatok esetén még a látszólagos eltérés sem jelentkezett: az áttételesen megtapasztalt súlyos eseményektől nem lett még határozottabb az egyébként is elutasító hozzáállás. Ugyanakkor, legalább a közvetlen tapasztalatok esetén érdemes hangsúlyozni, hogy a beállítódás markánsan negatív, és az eltérések olyan mintázatúak, melyben az számít, hogy egyáltalán volt-e betegségtapasztalat, nem pedig az, hogy az mennyire volt súlyos. Ez az általános eredménymintázat mindenképpen összhangban van a várakozásainkkal. Hogy az implicit attitűdök milyen kapcsolatban vannak a védekező magatartással, további kutatásaink kérdése marad.

Hivatkozott irodalom

- COLLEDANI Daiana – PASQUALE Anselmi – EGIDIO Robusto (2022): *COVID-19 emergency: the influence of implicit attitudes, information sources, and individual characteristics on psychological distress, intentions to get vaccinated, and compliance with restrictive rules*. Health Psychology Report, 10(1), 1-12. <https://doi.org/10.5114/hpr.2021.111292>
- ZHU Jiajia – YAN Lihua – MU Yan (2022): *Comparisons Between COVID-19 Stigma and Other Stigmas: Distinct in Explicit Attitudes and Similar in Implicit Process*. Frontiers in psychology, 13, 848993. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.848993>
- CHOI Yun Jung – CHO Dong Hee (2021): *Explicit and implicit attitudes toward people with COVID-19: Need for community mental health services*. Social Behavior and Personality: an international journal, 49, (11), 1-11. <https://doi.org/10.2224/sbp.10900>
- WERNTZ Alexandra – O'SHEA Brian A. – SJOBECK Gustav – HOWELL Jennifer – LINDGREN Kristen P. – TEACHMAN Bethany A. (2023): *Implicit and explicit COVID-19 associations and mental health in the United States: a large-scale EXAMINATION and replication*. Anxiety, stress, and coping, 1–20. Advance online publication. <https://doi.org/10.1080/10615806.2023.2176486>
- SRIRAM N. – GREENWALD Anthony G. (2009): *The Brief Implicit Association Test*. Experimental psychology, 56(4), 283–294. <https://doi.org/10.1027/1618-3169.56.4.283>
- NOSEK Brian A. – BAR-ANAN Yoav – SRIRAM N. – AXT Jordan – GREENWALD Anthony G. (2014): *Understanding and using the brief Implicit Association Test: recommended scoring procedures*. PloS one, 9(12). e110938. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0110938>
- GREENWALD Anthony G. – MCGHEE Debbie E. – SCHWARTZ Jordan L. K. (1998): *Measuring individual differences in implicit cognition: the implicit association test*. Journal of personality and social psychology, 74(6), 1464–1480. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.74.6.1464>
- GAWRONSKI Bertram – DE HOUWER Jan (2014): *Implicit Measures in Social and Personality Psychology*. In: H. T. Reis – C. M. Judd (eds.), *Handbook of research methods in social and personality psychology* (2nd edition). New York: Cambridge University Press. 283-310.
- PAYNE Keith – GAWRONSKI Bertram (2010): *A history of implicit social cognition: Where is it coming from? Where is it now? Where is it going?* In: B. Gawronski – K. Payne (eds.), *Handbook of Implicit Social Cognition: Measurement, Theory, and Applications* Guilford Press. New York. 1-15.
- TEIGE-MOCIGEMBA Sara – KLAUER Karl Christoph – SHERMAN Jeffrey W. (2010): *A Practical Guide to Implicit Association Tests and Related Tasks*. In: B. Gawronski – K. Payne (eds.), *Handbook of Implicit Social Cognition: Measurement, Theory, and Applications*. New York: Guilford Press. 117-139.

В 41 Виклики сучасної освіти зумовлені екстремальними умовами функціонування. Наукове видання (Збірник наукових праць) Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II / Редактори: Емьовке Бергхауер-Олас, Єва Гуттерер, Ілдіко Греба та Каталін Поллої. Берегове: ЗУІ ім. Ференца Ракоці II, 2024. – 652 с. (українською, угорською та англійською мовами)

ISBN 978-617-8143-15-2 (палітурка)

ISBN 978-617-8143-16-9 (PDF)

Збірник наукових праць містить матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Виклики сучасної освіти зумовлені екстремальними умовами функціонування», яка відбулася 30–31 березня 2023 року в м. Берегове. Організатор конференції – кафедра педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладом освіти Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II.

УДК 370:061.3

Наукове видання

**ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ
ЗУМОВЛЕНІ ЕКСТРЕМАЛЬНИМИ
УМОВАМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ**

Міжнародна науково-практична конференція
Берегове, 30–31 березня 2023 року

Збірник наукових праць

2024 р.

Рекомендовано до видання у друкованій та електронній формі (PDF)
рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II
(протокол №1 від «25» січня 2024 року)

Підготовлено до видання кафедрою педагогіки, психології, початкової, дошкільної
освіти та управління закладом освіти спільно з Видавничим відділом
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

За редакцією:

Емьовке Бергхауер-Олас, Єва Гуттерер, Ілдіко Греба та Каталін Поллої

Технічне редагування та верстка: *Олександр Добош, Ласло Вездел та Вівісі Товт*

Коректура: *Ілдіко Гріца-Варцаба, Ілдіко Греба та Катерина Лізак*

Дизайн обкладинки: *Вівісі Товт*

УДК: *Бібліотека ім. Опацої Черє Яноша при ЗУІ ім. Ф.Ракоці II*

Відповідальний за випуск:

Олександр Добош (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Матеріали наукового видання рецензовані Науковою радою
міжнародної науково-практичної конференції.

За зміст наукових праць відповідальність несуть автори.

**Проведення конференції та друк видання здійснено
за підтримки уряду Угорщини.**

Видавництво: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II (адреса:
пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua; kiado@kmf.uz.ua)
*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 7637 від 19 липня 2022 року*

Друк: ТОВ «РІК-У» (адреса: вул. Карпатської України 36, м. Ужгород, 88006. Електронна
пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Підписано до друку 21.05.2024. Шрифт «Garamond».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк цифровий. Ум. друк. арк. 52,98.

Формат 70x100/16. **Замовл. №**